

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-67>

УДК 657

ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

INTERNAL QUALITY CONTROL OF AGRICULTURAL PRODUCTS

Боднар Ореста Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Відокремлений підрозділ національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4484-817X>

Bodnar Oresta

Separated Subdivision of
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Berezhany Agrotechnical Institute

У статті розглянуто організаційні та методичні підходи до внутрішньогосподарського контролю якості сільськогосподарської продукції. Зокрема досліджено елементи, що формують систему контролю якості сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах. Розкрито види внутрішньогосподарського контролю якості сільськогосподарської продукції на підприємствах, а також обґрунтовано його основні завдання та етапи його проведення. Важливу роль в процесі здійснення внутрішнього контролю якості продукції відіграє бухгалтерський облік. Розглянуто основні функції внутрішньогосподарського контролю. Внутрішній контроль якості сільськогосподарської продукції є запорукою успішного здійснення діяльності аграрних підприємств у сучасному житті. Ефективність контролю досягається завдяки автоматизації обліку, а саме наявності відповідних програмних продуктів на підприємстві.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, якість сільськогосподарської продукції, система контролю, зовнішній контроль, контроль повноважень, контроль документального оформлення, контроль збереження.

В статье рассмотрены организационные и методические подходы к внутрихозяйственному контролю качества сельскохозяйственной продукции. В частности исследованы элементы, формирующие систему контроля качества сельскохозяйственной продукции в аграрных предприятиях. Раскрыты виды внутрихозяйственного контроля качества сельскохозяйственной продукции на предприятиях, а также обосновано его основные задачи и этапы его проведения. Важную роль в процессе осуществления внутреннего контроля качества продукции играет бухгалтерский учет. Рассмотрены основные функции внутреннего контроля. Внутренний контроль качества сельскохозяйственной продукции является залогом успешного осуществления деятельности аграрных предприятий в современной жизни. Эффективность контроля достигается благодаря автоматизации учета, а именно наличия соответствующих программных продуктов на предприятии.

Ключевые слова: внутрихозяйственный контроль, качество сельскохозяйственной продукции, система контроля, внешний контроль, контроль полномочий, контроль документального оформления, контроль сохранности.

The basis for the development of any agricultural enterprise is a well-established system of internal quality control of agricultural products. It is important to study the existing methodological support for internal quality control of agricultural products in agricultural enterprises, as well as the development of new proposals for its implementation. The article considers organizational and methodological approaches to internal quality control of agricultural products. In particular, the elements that form the system of quality control of agricultural products in agricultural enterprises are studied. A prerequisite for the effective development and operation of any entity is a well-established internal quality control system. Internal control is substantially different from control in general. Internal control – control within the company. The organization of internal control of agricultural product quality is carried out by the management staff of the enterprise headed by the director and the chief accountant. The types of internal quality control at the enterprise

are revealed, as well as its main tasks and stages of its carrying out are substantiated. Internal of agricultural product quality control should be carried out at all stages of the life cycle. Internal control captures and monitors compliance with legislation and regulations on the effectiveness and purposeful use of funds to improve of agricultural product quality, and ensures the relationship between the entity and the subject of product quality control in assessing the effectiveness of management decisions. Accounting plays an important role in the process of internal of agricultural product quality control. Specially designed working documents should be used to document the results of the cost control. It is noted that external and internal control are interdependent and are components of a single control system. The basic functions of internal control are considered. Internal quality control is the key to the successful implementation of the enterprise in all areas of the economy. Control automation is achieved through the automation of accounting, namely the availability of appropriate software at the enterprise. Internal control is designed to organize the control structure and to maintain it in such a way that it is at all times in line with the goals of the enterprise. Quality control must be effectively organized and have a clearly defined methodology for its implementation.

Keywords: internal control, quality of agricultural products, control system, external control, control of powers, control of documentation, control of preservation.

Постановка проблеми. Запорукою розвитку будь-якого аграрного підприємства є добре налагоджена система внутрішньогосподарського контролю якості сільськогосподарської продукції. Але дуже часто виникає багато спірних питань та проблем щодо її впровадження та використання на практиці. Господарства, які не мають достатньої кількості ресурсів, навичок та вмінь з практики і, відповідно, працівників високої кваліфікації не можуть забезпечити організацію системи внутрішньогосподарського контролю за якістю сільськогосподарської продукції. Окремі аграрні підприємства мають такі потужні ресурси та відповідне обладнання, проте, наявність в них великих коштів та некомпетентність керівників у даній сфері не приносить бажаного й ефективного результату при впровадженні такого механізму. Тому, доцільним і актуальним, на наш погляд, є вивчення існуючого методичного забезпечення із проведення внутрішнього контролю якості сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах, а також розробка нових пропозицій щодо його здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку внутрішньогосподарського контролю якості сільськогосподарської продукції в Україні та за кордоном присвятили свої праці багато авторів, зокрема Л.В. Гуцаленко, Т.В. Ковтун, Л.О. Лопатенко, І.О. Паламарчук, О.В. Філозоп, В.М. Яценко, Т.В. Шрам та ін. Але, більш детальний та поглиблений аналіз внутрішньогосподарського контролю якості продукції займалися такі вчені як, В.М. Пархоменко і Н.А. Морозова-Герасимович.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Надаючи позитивну оцінку усім проаналізованим науковим здобуткам зазначених вчених, слід зазначити, що сучасна існуюча практика внутрішнього контролю якості сільськогосподарської продукції потребує детальнішого дослідження

та вивчення з метою отримання можливості використання більш конкретної методики здійснення внутрішнього контролю якості сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у вивченні основних аспектів з організації та методики внутрішньогосподарського контролю якості сільськогосподарської продукції, зокрема у дослідженні системи контролю якості на аграрних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Внутрішній контроль – це система заходів, визначених управлінським персоналом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного використання усіма працівниками своїх обов'язків із забезпечення та здійснення господарських операцій [1, с. 46]. Внутрішньогосподарський контроль визначає закономірність цих операцій та їх економічну доцільність для даного підприємства.

Слід зауважити, що внутрішньогосподарський контроль докорінно відрізняється від контролю взагалі. Внутрішньогосподарський контроль – контроль зсередини підприємства, це система управління інформацією, на відміну від зовнішніх видів контролю, таких як вплив держави за допомогою законодавчого регулювання та контролю з боку вищих рівнів управління.

Яценко В.М. [2, с. 1] зазначив, що ступінь складності щодо внутрішньогосподарського контролю якості відповідає організаційній структурі підприємства, чисельності управлінського персоналу та іншого персоналу, розгалуженості мережі відокремлених підрозділів, ступеню централізації бухгалтерського обліку та інших характеристик підприємства.

Організацію внутрішньогосподарського контролю якості сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах здійснюють

управлінський персонал на чолі з директором та головним бухгалтером. Під час проведення внутрішньогосподарського контролю стосовно якості сільськогосподарської продукції виділяють такі основні завдання:

- забезпечення повноти облікових даних, тобто облік повинен відображати всі сфери діяльності господарств із деталізацією облікових даних;

- точність облікових даних – означає відображення в бухгалтерському обліку всіх господарських операцій підприємства, тобто інформація має бути правдивою;

- законність господарських операцій – всі господарські операції повинні не суперечити нормативному законодавству, зокрема П(С)БО та МСФЗ та обліковій політиці підприємства;

- збереження бухгалтерських документів – цей процес потрібний для підтвердження здійснених фактів господарського життя;

- захист активів – потрібно створити такі умови контролю активів, при яких вони стають недосяжними для зовнішніх користувачів.

Під час проведення внутрішньогосподарського контролю за якістю сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах потрібно враховувати перелічені вище завдання, які надають змогу керівнику господарства та управлінському персоналу врахувати всі початкові елементи, які є необхідними для організації ефективної системи внутрішньогосподарського контролю суб'єкта господарювання.

Внутрішньогосподарський контроль за якістю сільськогосподарської продукції повинен здійснюватися на всіх стадіях її життєвого циклу, тобто від вирощування і завершуючи реалізацією продукції належної якості. Тому внутрішньогосподарський контроль поділяють на попередній, поточний та наступний.

На стадії попереднього контролю збираються дані про якість сільськогосподарської продукції та витрати на її забезпечення. Об'єктами при даному виді контролю виступають договірні зобов'язання та сертифікати на підтвердження відповідної якості.

Поточний контроль здійснюється на стадії завершення господарських операцій вирощування та реалізації сільськогосподарської продукції високої якості. При цьому об'єктами даного виду контролю виступають всі первинні документи, пов'язані з витратами на якість.

Наступний контроль передбачає перевірку якості сільськогосподарської продукції після реєстрації всіх здійснених фактів господар-

ського життя. Ефективність його проведення є меншою, ніж поточного та попереднього. Об'єктами наступного контролю є валова сільськогосподарська продукція належної якості та пов'язані з нею витрати (на доочищення зерна, на його усушку, на забезпечення якості).

Отже, внутрішньогосподарський контроль фіксує дотримання нормативно-правових актів щодо ефективності та цільового використання коштів на підвищення якості продукції з одного боку, а з іншого – забезпечує взаємозв'язок між об'єктом та суб'єктом контролю якості сільськогосподарської продукції щодо оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень.

На думку Шрам Т.В. [3, с. 190], під час проведення контролю рекомендується застосовувати різні методи, що є сукупністю фінансових, економічних, організаційних, оперативних-технічних і фактичних способів і прийомів з перевірки витрат підприємств. Стосовно документального оформлення результатів проведення контролю витрат слід використовувати спеціально розроблені робочі документи, зокрема тести внутрішньогосподарського контролю облікового процесу витрат, аналітичні тести перевірки правильності відображення витрат у статтях калькуляції виробничої собівартості сільськогосподарської продукції.

Вагоме місце в процесі здійснення внутрішнього контролю якості сільськогосподарської продукції та витрат на її забезпечення відіграє бухгалтерський облік, який фіксує дані за попередні та звітні періоди з метою виявлення відхилень та виникнення причин таких відхилень. Тому вважаємо за доцільне розглядати контроль якості в аграрних підприємствах як систему елементів, які формують її цілісність.

Отже, внутрішньогосподарський контроль якості повинен бути належно організованим та мати чітко визначену методичку його проведення. Контроль якості сільськогосподарської продукції також залежить від кількості працівників на підприємстві, від площі земельних угідь господарства, від матеріальної бази, що знаходиться у власності підприємства, від виробничого та програмного забезпечення, а також від вільних на рахунках підприємства грошових коштів, необхідних для інвестування у проекти з організації системи контролю якості на підприємстві. Тому внутрішньогосподарський контроль якості сільськогосподарської продукції є запорукою успішного здійснення діяльності аграрних підприємств.

Зовнішній і внутрішній види контролю об'єднуються спільною метою, що полягає в правильному і своєчасному відображенні господарських операцій у бухгалтерському обліку і звітності, законності господарських операцій і їх доцільності для підприємства. Дані внутрішньогосподарського контролю допомагають управлінцям отримувати оперативну інформацію про відхилення від нормальних умов здійснення господарських операцій, а дані зовнішнього контролю забезпечують замовника, а ним може бути керівник, власник чи акціонер, інформацією як про допущені протягом звітного періоду помилки та порушення, так і про недоліки організації самого внутрішнього контролю [4, с. 167–168].

Зовнішній та внутрішній контроль є взаємозалежними та взаємообумовленими компонентами єдиної системи контролю.

Внутрішньогосподарський контроль покликаний організувати структуру контролю, а також підтримувати її в такому стані, щоб в будь-який момент вона відповідала цілям підприємства. Якщо підприємство має тільки один вид діяльності і реалізує свою продукцію тільки за договором поставки, йому відповідає одна структура внутрішнього контролю, якщо це ж підприємство організовує реалізацію своєї продукції в роздріб через торговий павільйон, структура внутрішнього контролю повинна бути змінена. Таким чином, основною метою внутрішньогосподарського контролю є ведення діяльності відповідно до встановлених правил [4, с. 169].

Внутрішньогосподарський контроль в аграрних підприємствах організовується самим підприємством з метою перевірки рівня виконання управлінських рішень у сфері контролю якості сільськогосподарської продукції та може бути викликане такими причинами:

- плановий аналіз ефективності системи якості;

- потреба у вдосконаленні системи якості, необхідністю визначення найбільш ефективних намірів;

- оцінка заходів, проведених в цілях поліпшення якості;

- виникнення проблем з якістю продукції та необхідністю визначення слабких точок системи.

Також важливим при здійсненні внутрішнього контролю необхідно врахувати його три основні функції: контроль повноважень, контроль документального оформлення та контроль збереження [2, с. 4].

Контроль повноважень забезпечує виконання лише тих операцій, які фактично спри-

яють розвитку організації. Такий контроль повинен запобігати зловживанням і попереджувати проведення операцій, в яких відсутня доцільність. При цьому відслідковуються зміни та виправлення облікових записів на предмет обов'язкової наявності необхідних дозволів.

Контроль документального оформлення – контроль, що забезпечує виконання всіх дозволених операцій в облікових реєстрах. Цей вид контролю створює такі умови, при яких операції правильно оформляють обліковими записами і не виправляються без відповідного дозволу.

Контроль збереження сприяє тому, щоб прийняте до обліку майно не могло бути не правильно використане.

Л.В. Гуцаленко вважає, що для успішної реалізації своїх функцій, суб'єкти внутрішнього контролю підприємства повинні виконувати такі обов'язки: визначати методи і джерела отримання інформації щодо діяльності підприємства; встановлювати порядок використання отриманої інформації; визначати чинники (фактори), що впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства.

Якщо ж оцінювати сучасний стан на аграрних підприємствах та зазначені функції, то стан внутрішньогосподарського контролю є незадовільним. Найбільш поширеними є такі порушення: зловживання службовим становищем; невиконання або неякісне виконання службових обов'язків; неправильна оцінка операцій, надання недостовірного висновку про здійснення діяльності підприємства [5, с. 5].

Певного уніфікованого порядку організації контролю якості сільськогосподарської продукції не існує. Не зважаючи на різну організаційну структуру, різне матеріальне забезпечення процес створення та діяльності системи контролю здійснюється в такі етапи: планування, організація, операційна функція, контроль, реалізація матеріалів внутрішнього контролю.

Контроль якості сільськогосподарської продукції здійснюється на аграрних підприємствах на підставі визначених і зафіксованих у нормативних документах вимог до якості в ході виробничого процесу. Однією з основних функцій контролю якості є попередження та профілактика появи неякісної продукції [6, с. 164].

Попередження появи дефектів, тобто браку є одним з основних завдань контролю якості. Адже, чим менший відсоток браку, тим більше якісної продукції отримує підприємство, а відповідно і запланований прибуток. Досягненню високого рівня якості сприяє цілеспрямований та дієвий контроль, який базується на досто-

вірних даних про якість вирощеної продукції. У процесі контролю доцільно виявити відхилення шляхом співставлення фактичного рівня якості сільськогосподарської продукції із запланованим рівнем; визначити фактори, які впливають на відхилення; оцінити кількісний вплив кожного фактора на показники, які характеризують якість діяльності всього підприємства.

Для здійснення ефективного внутрішньогосподарського контролю потрібен системний потік своєчасної та актуальної інформації, який доцільно комп'ютеризувати. Оскільки інформаційні системи ввійшли до всіх сфер діяльності аграрних підприємств, починаючи від закупівлі насіння, добрив, вирощування і реалізації продукції та закінчуючи наданням інформації управлінському персоналу. Належна організація потоків інформації не можлива за відсутності технічного та кадрового забезпечення, а також відповідних програмних продуктів.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного нами дослідження, можна зробити висновки, що бухгалтерський облік та внутрішньогосподарський контроль відіграє важливу роль у діяльності всіх підприємств, зокрема і в аграрній сфері. Адже завдяки здійсненню внутрішнього контролю в сільськогосподарських господарствах можна володіти інформацією про законність тих чи інших операцій, про доцільність їх здійснення, а головне – вчасно реагувати на будь-які негативні моменти, усувати недоліки й тим самим мати можливість впливати на ефективність прийняття управлінських рішень.

Вважаємо, що питання якості сільськогосподарської продукції та проведення внутрішньогосподарського контролю щодо якості продукції є вимогою сьогодення. Тому вдосконалення самого процесу контролю якості продукції повинно бути забезпечене шляхом автоматизації облікових робіт. Адже, маючи доступ до інформації, що перебуває в загальній базі даних стає набагато простіше виконувати всі контрольні процедури.

Вважаємо за необхідне при проведенні внутрішнього контролю щодо якості сільськогосподарської продукції використовувати спеціально розроблені робочі документи, які найбільш повно відображають особливості аграрної галузі. Важливими елементами, що впливають на якість сільськогосподарської продукції та на які слід звертати увагу є якість ресурсів, якість матеріальної бази господарств, якість самого процесу виробництва сільськогосподарської продукції, тобто її вирощування.

Оскільки процес здійснення внутрішньогосподарського контролю підпорядковується безпосередньо керівнику підприємства, то він повинен безперервно отримувати інформацію про якість продукції та витрати на якість. Все це досягається завдяки налагодженій роботі адміністративного апарату та структурних підрозділів підприємства.

Отже, належним чином організована система бухгалтерського обліку та правильна організація облікових робіт та контрольних процедур на підприємстві сприяють покращенню проведення внутрішньогосподарського контролю якості сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства / За ред. к.е.н. проф. М.Д. Корінка. Фастів : «Поліфаст», 2006. 440 с.
2. Яценко В.М. Внутрішній контроль на підприємствах України: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2009. Випуск 22. С. 1–7.
3. Шрам Т.В. Організація внутрішнього контролю в управлінні витратами підприємства. *Вісник ХНТУ*. 2009. № 3(36). С. 188–192.
4. Ковтун Т.В. Система внутрішнього контролю як невід'ємний елемент операційної системи підприємства. *Вісник ХНТУ*. 2009. № 6. Т. 4. С. 164–170.
5. Пархоменко В.М. Бухгалтерський облік, внутрішній контроль і економічний аналіз витрат на поліпшення якості продукції: проблеми теорії та методології : Монографія. Житомир : ЖДТУ, 2012. 560 с.
6. Пархоменко В.М. Методика внутрішнього контролю витрат від браку у виробництві. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. *Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз*. Випуск 2(14). Житомир : ЖДТУ, 2009. 268 с.

REFERENCES:

1. Vnutrishnii kontrol hospodarskoi diialnosti pidpriemstva [Internal control of economic activity of the enterprise] (2006) / Za red. k.e.n. prof. M.D. Korinka. Fastiv: "Polifast". (in Ukrainian)

2. Yatsenko V.M. (2009) Vnutrishnii kontrol na pidpriemstvakh Ukrainy: problemy rozvytku ta shliakhy yikh vyrishennia [Internal control at Ukrainian enterprises: problems of development and ways of their solution]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU*, no. 22, pp. 1–7.
3. Shram T.V. (2009) Orhanizatsiia vnutrishnoho kontroliu v upravlinni vytratamy pidpriemstva [Organization of internal control in cost management of the enterprise]. *Visnyk KhNTU*, no. 3(36), pp. 188–192.
4. Kovtun T.V. (2009) Systema vnutrishnoho kontroliu yak nevidiemnyi element operatsiinoi systemy pidpriemstva [Organization of internal control in cost management of the enterprise]. *Visnyk KhNTU*, no. 6, Т. 4, pp. 164–170.
5. Parkhomenko V.M. (2012) Bukhholderskyi oblik, vnutrishnii kontrol i ekonomichniy analiz vytrat na polipshennia yakosti produktsii: problemy teorii ta metodolohii [Accounting, internal control and economic analysis of costs for improving product quality: problems of theory and methodology]. Zhytomyr: ZhDTU. (in Ukrainian)
6. Parkhomenko V.M. (2009) Metodyka vnutrishnoho kontroliu vtrat vid braku u vyrobnytstvi [Methods of internal control of losses from defects in production]. *Problemy teorii ta metodolohii bukholderskoho obliku, kontroliu i analizu. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Bukholderskyi oblik, kontrol i analiz*, no. 2(14). Zhytomyr: ZhDTU, pp. 268–274.